

Проф. др РИСТО КИЛИБАРДА

VOX POPULI, VOX DEI – ЗБИЉА ИЛИ (И) МИТ

Демократија је досад, у пракси, углавном била само начин *смјене* (избора) државне власти, не и начин њеног *вршења*. Други начини избора (смјене) државне власти су: смјена наслеђивањем и насилно смјењивање (државни удар, револуција). Демократија и смјена наслеђивањем су смјене државне власти *мирним њуџем*, док су државни удар и револуција смјене државне власти *насилним њуџем*.

Шта је окосница демократске смјене државне власти? На основу чега се она изводи? На основу *воље* народа исказане на општим, тајним и непосредним изборима. Ако је тако, онда је VOX POPULI, VOX DEI угаони камен демократске смјене државне власти. И њен аксиом.

Да ли је аксиом и *њо себи*?

Пропитивање овог аксиома или "аксиома" може се извести и на следећа два начина: I) Пропитивање једног конкретног исказа који је директно изведен (дедукован) из овог аксиома ("аксиома"); II) довођењем овог аксиома ("аксиома") у однос са природом власти уопште.

I) Конкретни исказ – "о државном статусу једне политичке заједнице одлуку може донијети само њен народ (њени грађани) непосредним изјашњавањем (референдумом)" – директно је дедукован из синтагме "Vox populi, vox dei" и као такав чини се несумњивим, неспорним. Међутим, ако се овом конкретном исказу "поставе" питања: *на које врјеме*, да ли заувјек; *обавезује ли одлука једне конкретне генерације све будуће генерације*, и оне које ће бити рођене неколико вјекова, чак миленија, касније; *закива ли непосредно изјашњавање једне генерације непосредна изјашњавања свих наредних генерација*, ако не баш свих, а оно којих – онда овај исказ нимало не изгледа неспорним. Напротив, неспорно изгледа *проблематичним*.

II) Свака "нормална државна власт" има потребу да се легитимише неком вољом изван своје и општијом од своје воље. И она ту потребу задовољава на тај начин што се представља да је она израз, одраз, тумач, слѣдбеник, спроводник, извршилац, бранитељ, гарант, слуга друге и општије воље – управо оне којом се легитимише. А ова, друга и општија воља, могла је бити, и бивала је: воља народа, нације, већине, класе, расе, групе, "или је то позивање на неки апстрактни принцип, као што су нпр. божанско провиђење или секуларни детерминизам"¹

Легитимисање је, у ствари, *јавно проглашавање* основаности државне власти – *јавно се обзнањује* гдје је њен извор. То уопште не мора да значи да је ту и *стварно* њен извор, нити је исто проглашавање, само по себи, *доказ* о томе гдје је њен стварни извор. Легитимитет је *јавна обзнана*, *јавни проглас* о изворишту државне власти. Јавни – не само формалноправни него и политички, штавише, можда више политички.

То би била једна страна медаље.

Друга страна би била: свака "нормална" државна власт испољава тежњу, мање или више видно, да буде потпуно слободна, аутономна у односу на било коју и било чију вољу, изван своје воље, чак и у односу на властиту вољу која је унапријед фиксирана у облику регула, правила која је она, државна власт, сама прописала.

Испољене тежње државне власти – да буде и одраз легитимне (туђе) воље и што потпуније аутономна у односу на њу јесу: а) у *онтолошком погледу* – противрјечне, међусобно искључиве; б) у *практично проведбеном погледу* – оне су неоствариве, наравно, под претпоставком да се легитимна воља и воља државне власти међусобно разликују; уосталом, кад се не би разликовале друга би тежња била бесмислена; в) у *моралном погледу* – оне су неморалне; г) у *идеолошком погледу* – оне су разложне.

Да су ове тежње, које испољава државна власт, међусобно искључиве – то је видљиво голим оком, то не треба доказивати. Очевидно је, такође, да су оне, као такве, истовремено и неоствариве – не могу се истовремено остваривати и туђа (легитимна) и своја (нелегитимна) воља, пошто се међусобно разликују. Али, може се остваривати једна од њих на уштрб оне друге. Будући да државна власт између остваривања туђе (легитимне) и своје (нелегитимне) воље бира остваривање своје воље – што је природно, ако већ може да бира – то је њено дјеловање, у етичком погледу, неморално. Неморално је не зато што она остварује своју вољу а не остварује туђу, него зато што се јавно декларише за једно а у пракси ради друго, вријеђајући управо оно за шта се

¹ В. Димитријевић, *Сираховлада*, Рад, Београд, 1985, стр. 17.

јавно залаже. Зашто то државна власт чини? Одговор на ово питање пружају одговори на друга два питања: Зашто државна власт *дијели, разликује* легитимну вољу од своје воље? и Зашто има *насушну йо-шребу* да се легитимише неком другом вољом – изван своје и различитом од своје воље?

Свака државна власт, у обављању својих функција, нарочито оних основних, служи се – најчешће се и мора служити – *насиљем*, или пријетњом да ће у случајевима неповиновања употребити насиље. Насиљем и пријетњом насиљем слама се отпор дјелујући као *йринуда* – да се повинује туђој, овдје, државној вољи, упркос другачијој својој вољи. Него, насиље, особито оно отворено и грубо, изазива противљење, пркос, опирање. Истина, однос према насиљу зависи од формиране представе о томе *ко га, у име чега и на који начин* врши. Једна је ствар ако се има дојам да то државна власт чини зато што јој се тако прохтјело, а друга је ствар ако се стекне дојам да то она чини не зато што јој се тако прохтјело, него по налогу неке, од њене општинске и више воље: воље бога, народа, већине, нације, класе, расе... Државна власт настоји да створи овакав дојам управо помоћу института легитимитета. Њој је и потребно легитимисање туђом вољом да би се *заклонила* иза ње, да би употребу насиља *образложила*; то је наложила виша (легитимна, туђа) воља.

Дакле, *смисао* легитимисања другом вољом (божијом, народном, националном, класном, групном, расном) састоји се у неутралисању отпора који изазива државно насиље, у његовој рационализацији, осмишљавању и оправдавању – да се нежељени нус-продукти државног насиља сведу на минимум. Коначно, да се своја воља *йокрије* туђом (легитимном) вољом.

Након ове анализе, јасно је зашто је испољавање описаних противрјечних тежњи *йолийички разложно*: то је адекватан начин да се одржи и врши власт са што мање отпора и противљења.

Ако је стварни смисао института легитимитета покривање фактички своје воље – воље управљачке елите или воље тирана – тобожњом вољом легитимуса, "субјекта" легитимитета, или, још тачније, фактички својих интереса тобожњим легитимним интересима: а) онда је овај институт инструмент перфидне политичке подвале и манипулације; б) онда је, у бити, сасвим свеједно ко је легитимус – извор, "субјект", у ствари објект легитимитета: бог, народ, нација, класа, раса, група... "У савременим западним демократијама народ влада колико је и бог владао у апсолутним монархијама", вели Р. Арон. То што је државна власт бирала за извор свога легитимитета један пут бога, други пут народ, трећи пут нацију, класу итд. дугује се, вјероватно, њеној процјени да ће одређени "субјект", у датој консталацији прилика, бити подеснији за обмањивање, да ће подаништву изгледати увјерљиви-

ји. Једном ће то бити бог, други пут народ, трећи пут класа, нација и сл.

Ако су претходни закључци у реду – а ја мислим да јесу, бар што се тиче њихове *логичке консеквенцијности* – онда је у реду и слиједећи закључак, јер логички слиједи из претходних, и поред тога што је крајње песимистичан: Промјеном "субјекта" легитимитета – тиме што "столицу" "субјекта" легитимитета *преузима* бог народу, односно, народ класи, односно, класа нацији – ништа се битно не мијења ни у погледу контролисања, односно ограничавања државне власти, ни у погледу фактичког утицаја народа, односно нације, односно класе, на конкретно вршење "своје" власти.

Можда је ово песимизам старца – старост, по правилу, другује са песимизмом – или пропалог политичара – политички бродоломи рађају песимизам.

Него, радовао бих се кад би изведени песимистички закључак био само логичка консеквенца или само одраз мог субјективног стања, кад га пракса не би потврђивала. Глас народа уистину јесте што и глас бога – али не глас свемоћног, већ глас немоћног и инфериорног. У демократским режимима политичка позиција народа у формалном, системском, погледу је *супериорна*: он је суверен; њему припада власт коју, у његово име, обавља држава, он непосредно бира и смјењује врховну државну власт која му је директно одговорна. Међутим, политичка позиција народа, у истим овим режимима (демократским) у фактичком погледу је *субординирана*: народ уистину не влада, него се њиме влада; он није субјект државне власти, већ пуки њен објект.

Како ову инверзију објаснити, чему се она дугује?

Наспрам народа (становништва које је под јурисдикцијом државе), поцијепаног по *N*-тим шавовима – класним, професионалним, националним, вјерским, регионалним, политичким, добним, полним... до личних – стоји ДРЖАВА, добро организован и увезан друштвени организам. Сем чврсте организације, она посједује и друге значајне полуге моћи – од новца, преко топова до телевизије, које јој осигуравају позицију најмоћније силе у друштву. Захваљујући томе, државна власт се *издваја* и *издиже* изнад друштва, чиме се смјешта на врх социјалне пирамиде. Народ је *испод* ње – при дну; већина – на самом дну ове пирамиде.

Према томе, моћ државе и немоћ народа узрок су инверзије њихових системских (формалних) позиција. То нијесу, чини се, ни препреденост прве, ни наивност друге. Да ли је баш тако?

Сем монополом моћи, којим располаже и који је избаца на врх социјалне хијерархије, државна власт посједује још нешто што мултиплицира њену објективно голему моћ, што јој даје изузетну виталност да одоли свим сцилама и харибдама, свим плимама и осјекама, и да сачува своју *наддрушћивену позицију* – да ова преживи и надживи све

мијене, потресе и удесе. А то чудесно "нешто" јесте *политички разлоз* – све што служи освајању и чувању власти добро је и допуштено је, који Левијатана, у комуникацијама са поданицима, ослобађа моралних и свих других обзира и који му, у погледу начина његова дјеловања, даје потпуно одријешене руке. Тешко да се може замислити већа и гнуснија сила од ове која представља симбиозу монопола физичке моћи, препредености и безобзирности. Кад се ово зна, није неочекивано – напротив, природно је – што је државна власт одувјек (и буквално од свог настанка) испољавала бруталност и суровост, и то не само према онима који су је непосредно угрожавали него и према онима који су је потенцијално могли угрозити. Због круне, односно због предсједничке столице, уклањали су из политике, често и из живота: син оца, отац сина, брат брата, супружник супружника, кум кума, блиски саборац блиског саборца, сљедбеник учитеља, ђак професора. Овај "адет" је достојно обављан и у постјугословенској антиисторији.

Однос према власти је одувјек, дакле, био најпреча веза – преча и од блиских родбинских и од интимних међуљудских веза. Кад би она, на било који начин, била угрожена, – кидане су све друге везе и подређиване њој – овој најпречој, доминантној, врховној вези.

Фуше, један од егзекутора Француске револуције, касније Наполеонов министар унутрашњих дјела, којег сматрају оцем модерне политичке полиције, каже: "Онима који поступају у духу револуције све је допуштено". У духу Француске револуције, по јакобинској мјери, била су и даноноћна пресуђивања на смрт и даноноћна погубљења: Револуционарни суд је за првих педесет дана свога постојања изрекао 1380 смртних пресуда, дакле, у просјеку 28 дневно, а за краће од двије године убијено је око 40 хиљада особа и ухапшено око 300 хиљада. Француска је тада имала око 27 милиона становника.² У духу Октобарске револуције, по стаљинистичкој мјери, биле су чистке у СССР–у, четрдесетих, које су за пар година почистиле са овог свијета око 3 милиона "издајника" Револуције.

Каква је све своја поступања држава осмишљавала духом револуције, одбраном вјере, одбраном западне цивилизације, заштитом националних, класних или расних интереса, чак и она своја поступања која су евидентно била незаконита, нехумана, лицемјерна, гнусна, свирепа, изопачена, сулуда... показаћемо на пар примјера. "Света инквизиција" је осумњичене за јерес, након стравичног мучења, препуштала световним властима "ради погубљења, које се морало извршити спаљивањем, јер црква никако није смјела да захтијева пролијевање крви."³ Иста она, "света Инквизиција", на црквеним вратима поста-

² Ibid, стр. 107.

³ Ibid, стр. 52

вљала је кутије за демуницирање – а "означеном није било спаса сем ако је имао неког довољно моћног да га заштити." Своје поступање она је осмишљавала на следећи начин: тијело се убија ради спасења душе. По наређењу једног од шпанских инквизитора, Торквемаде, који је иначе био благ и побожан човјек, за 18 година мучено је 97 хиљада особа, њих 6.200 је осуђено, од којих је 297 живо спаљено".⁴ Једна жена је тужила другу да јој је ова савјетовала да свом болесном дјетету даје чајеве који су га и *сувише брзо* излијечили; син оптужене, стар осам година, знао је да му мајка "шурује" с нечастивим. Стављена на муке и видјевши да јој нема спаса "вјештица" је као "саучеснике" навела све оне с којима је била у лошим односима, што је довело до 15 смртних пресуда".⁵ Пред њемачким нацистичким "народним судом", коме је предсједавао зглогласни Фрајслер, оптужени – бивши генерали, министри, судије, предсједници општина – извођени су у превеликим панталонама без трегера, тако да су били обузети више придржавањем панталона него давањем одговора, чиме су увеселјавали "народне судије" и присутне. На московским суђењима, 40-тих година, Пјатаков је признао да се састао с Троцким у Ослу, иако тамо раније никад није био, нити је тада могао бити. Он је наводно из Берлина, гдје је био у службеној посјети, скокнуо на два сата авионом до Осла, чији је аеродром тада због зиме био потпуно затворен. Други оптужени је признао да се састао са сином Троцког у Копенхагену, у једном хотелу, који је био срушен 1915. године. За вријеме културне револуције у Кини, народни непријатељи су вођени улицама везани, у смијешној одјећи и са натписом, као: "ја сам саботер револуције и штеточина". За погубљење атентатора на француског краља Луја XV, 1757. године, била је расписана нека врста међународног конкурса "гдје се тражила најбоља идеја за застрашујуће и што свирепије извођење смртне казне". Диктатор Екваторијалне Гвинеје, Масијас Нгуема – то је онај који је након свргавања осуђен на 101 смртну казну – 1976. године наредио је да се насумце ухапси 25 хиљада људи и да се пошаљу на принудни рад на плантаже какаоа, јер су ове остале без радне снаге пошто су их напустили нигеријски радници.⁶

Није спорно уопште да је *физичка њремоћ* нужан услов за опстајање државне власти и за опстајање на државној власти. Међутим, овај услов није и *довољан услов*. За опстајање државне власти и за опстајање на државној власти нужан је још један услов, који није ништа мање нужан него онај први; штавише, чак је и "нужнији". А тај је: *џолиџички разлог*.

⁴ Ibid, стр. 52.

⁵ Ibid, стр. 53–54.

⁶ Ibid, стр. 69.

Ако је ово тачно, онда је тачно и сљедеће: 1) изостајањем овог услова ризикује се само опстајање власти, односно опстајања на власти; 2) није ништа необично, напротив природно је, што се државна власт држи политичког а не моралног разлога – наравно, природно је с аспекта опстајања власти, односно опстајања на власти.

Да је политички разлог "нужнији" услов за опстајање власти покажемо на примјеру "старог" црногорског руководства – оног које је уклоњено јануара 1989. године. Црногорско руководство није тада пало зато што није било свјесно да су митинзи по Црној Гори директно уперени против њега, нити зато што није имало довољно полиције да их спријечи, односно растјера. Нити зато што није знало ко су организатори пуча у Црној Гори, односно што се није сјетило да их похапси. Ни зато што није умјело да одговори на медијску хајку против њега, која је долазила из Србије. Оно је пало зато што није хтјело да шаље полицију на свој народ, на своје раднике, на своје студенте – њему су били своји и онај народ, и они радници, и они студенти који су против њега демонстрирали, без обзира на то што су против њега демонстрирали. Оно је, уз то, пало и зато што није хтјело да на србијански медијски удар одговори својим медијским противударом – било га је стид да се јавно препуцава са својима (комунисти са комунистима). Укратко, црногорско руководство је пало зато што се, у политичкој кризи у којој се обрело, држало моралног разлога, а не политичког, што је исправно, али је у политичком погледу било сулудо.

Нове постјугословенске државне власти неће поновити грешку старог црногорског руководства. Напротив, оне се досљедно држе политичког разлога – за дубоку социјалну кризу, у којој се даве њихове државице, оптужују друге нације у Југославији, међународну заједницу, Ватикан; својим политичким противницама подмећу антијугословенство, југоносталгију, сепаратизам, унитаризам, издајништво; своје грађане дијеле на: "народ" и на руљу, "улицу"; завађају нације, вјере, регије... породице – све што се може посвађати; осиромашеном становништву пребацују пажњу са њихових виталних егзистенцијалних проблема на "горуће" глобалне проблеме као: рјешавање националног питања, остваривање националних интереса, међурејубличке односе у двочланој федерацији; проблем међудржавних граница, за или против реформе, питања националне правовјерности и сл.; радикална социјална раслојавања премошћавају основаним страхом од рата – грађанског, Европском унијом, Уједињеним нацијама; уз помоћ државних медија неуморно множе Потемкинова села итд.

Постјугословенске државне власти, које су за двије године разориле Југославију, социјализам и самоуправљање – свето Тројство полувјековне Титове политичке грађевине – побјеђују заредом на свим општим, тајним и непосредним изборима од 1990. године наовамо. Већина за њих гласа, упркос томе што се огромна већина, за вријеме њи-

хове 7–8 годишње владавине, социјално помјерила радикално ниже – близу дна или на само дно социјалне пирамиде. Народ за њих гласа упркос томе што он исти, "у кулоарским" причама, процјењује да му је ова 7–8 годишња владавина донијела више зла него минули вјекови робовања под туђином.

Како објаснити ову очигледну нелогичност?

Једно од могућих објашњења било би: они који су за ње власти гласали вјероватно резонују на сљедећи начин: Имали смо комунистичку власт и под њом смо живјели релативно добро; промијенили смо је и дошли су ови који су нам донијели зло; промијенимо ли и њих, можда ће нови бити још гори – јер зло нема краја; ови су нам бар сачували мир, а мир је, у односу на рат, сам себи, добро.

"Зло се трпи од страха горега".

Вјероватно страх од рата, којег су актуелне југодржавне власти константно потхрањивале, сливао је у њихове кутије гласове уплашених.

Него, на гробљу је најспокојнији мир!

Има ли наде да државна власт дође у посјед оних којима формално (према позитивном праву) и припада? Конкретно, да дође у посјед народа у демократским системима у којима је народ, према слову Устава, суверен?

Наизглед, у демократским системима у посједу је народа: *нејо-средно* – врх државне власти (парламент, шеф државе), а *јосредно* – и сви нижи нивои власти. Ово зато: 1) на општим, тајним и непосредним изборима народ бира врх власти; 2) уколико је незадовољан његовим радом, може га опозвати: а) и прије истека његовог мандата; б) након истека мандата тако што га неће поново бирати; 3) ко непосредно бира врх државне власти посредно бира и све ниже нивое власти, будући да први именује друге.

Ни један од наведених начина остваривања суверене воље народа не функционише на примјерен начин. Један од њих – опозив прије истека мандата – уопште не функционише и скоро да и не може функционисати. Разлози: а) процедура опозива је, по правилу, толико сложена да је практично неизводљива; б) да би процедура опозива кренула, неопходно је да иницијатива потекне из "базе", од бирача, а актуелна власт има ефикасне љекове за осујећивање сличне иницијативе.

Што се пак тиче неуказивања повјерења након истека мандата (небирања поново) ствари су, бар у југодржавицама, противне елементарној логици: актуелна власт не губи власт без обзира на резултате своје дотадашње владавине. Чак кад су ти резултати катастрофално поражавајући, већина бирача опет гласа за исту неуспјешну, да не кажем катастрофалну власт, јер ова успијева да их заплаши *горим* – да нијесмо ми били на власти, стање би било много горе него што је; наша је *заслуга* што оно није много горе но што је.

Чини се да је Маркс у праву: *нема наде* да ће државна власт доћи у посјед народа све док државне власти буде било. *Наде* ће бити тек када држава одумре, односно, умре. Наравно, ако ова икад одумре, односно умре.

Prof. Dr. Risto Kilibarda

VOX POPULI, VOX DEI – REALITY OR (AND) MYTH

S u m m a r y

Until recently, in practice, democracy has mainly been the way of *shifting* (selection) of state power, but not the way of its *performance*. The other ways of selecting (shifting) of state power are: shifting of inheritance and coercive shifting (putsch, revolution). Democracy and shifting by inheritance are the shifts of state power in a *peaceful manner*, whereas the putsch and revolution are the shifts performed in a *coercive manner*.

What is the skeleton of democratic shift of state power? On which basis is it performed? On basis of the *will* of people expressed in general, secret and direct elections. If that is the case it is VOX POPULI, VOX DEI, corner stone of democratic shifting of state power. And its axiom.

This paper checked if this is the axiom *by itself* in two ways: 1) by making enquires of one concrete statement which was directly derived (deduced) from this axiom ("axiom"); 2) bringing of this axiom ("Axiom") in relation with the nature of power in general.

Both one and the other checking demonstrated that VOX POPULI, VOX DEI is only a myth, an illusion. The reason for this is owed to *physical supremacy* of state power in relation to society (people) and *political reason* – the ends justify the means – which is the supreme principle the state power is lead by in their action.

